

Horváth István jelenvalósága

Hetvenedik születésnapját ünnepelhetnök ezen az őszen, abban az évszakban, amelynek színeit, zamatát kevesen tudták úgy élvezni és kifejezni, mint éppen O, az erdélyi táj, ember és sors kivételes képességekkel megáldott ismerője. Szinte látni vélem: elfutná szemüvege sokdioptriás lencséit a meghatottság párája, amint fogadná is illő szóval, el is háritaná kötelező szerénységgel az ünneplés szavait, a jókívánásokat, az örömet, hogy közöttünk van... De hát nincs közöttünk. Vagy mégis? Elég belépni a kolozsvári Egyetemi Könyvtárba — ahol éppen negyven éve altisztként szolgálta az írott betűt, s ahol most katalogizáltan sorakoznak az író Horváth István életművének kötetei —, hogy jelenvalóságát érzékeljük. Ha ez jelkép, akkor hát épp eléggé sokatmondóan foglalja magába egy életút egyéni sorsként is, társadalmi folyamatként is merész ívű menetét. Felfedezője, Jékely Zoltán dicséretére válik annak a megsejtése, ami ma már számunkra, a kiteljesedett írói pálya ismeretében irodalomtörténeti bizonyosság: első verseivel a *Pásztortűzben*, a *Helikonban*, a *Termésben* jelentkező Horváth István nemcsak osztálya, a parasztság őstehetségű, a népi szemlélet, formavilág kincseiből meríteni tudó üzenethordozója, hanem olyan alkotó, akinek az erejéből az ösztönös tudásnál többre, tudatos tanulásra, a XX. század életérzésének kifejezésére is futja. Futotta ebből az erőből arra is, hogy egész irodalmunkkal együtt meghaladja egy bonyolult korszakra erőszakolt egyszerűsítéseket, s visszataláljon önmagához, a valósághoz, az emberi léleknek a művészetben kiváltható titkaihoz.

Pályájának összegező, utolsó szakaszában megadatott Horváth Istvánnak, hogy kiteljesítse önmagát, lerója igazi „fenséges adósság”-át, átadja azoknak, akiket illet, örökölt s szerzett kincseit. A *Magyarórdi toronyalja* a romániai magyar néprajz és szociográfia büszkesége, Horváth István kései költészete pedig felélesztett egy nemes, a magyar lírában nagymúltú hagyományt, az elégia művészetét. Most, születésének hetvenedik évfordulóján hadd emlékeztessünk arra, amivel annak idején búcsúztatói adóztak emlékének: Horváth István halálával alkotó ereje teljében levő, jelentékeny író-t vesztettünk, életművével pedig gazdagabbak vagyunk, esélyesebbek szellemi értékeink megőrzésére, minden tápláló erő befogadására, amely a megmaradást szolgálja.

Gyilcsy Júlia

A kolozsváriak Szent György-szobra

Kolozsváron születtem, és mióta az eszemet tudom, mindig vonzott, mint kisgyermeket előbb a táncoló paripa, majd a félelmetes sárkány, később a kardos, páncélos, lándzsás lovag. (Ekkor a szobor még nem ott állott, ahol ma, hanem az Egyetemi Könyvtár közelében, kissé elveszve a szabálytalan alakú Szent György tér közepén. Rendezés után ebből lett a mai Béke tér.)

Ló, lovas és sárkány csak később vált számomra szoborrá, műalkotássá, remekművé; abban a mértékben, ahogyan a naiv csodálat szakmai érdeklődéssé vált. Sok mindent összeolvastam róla (elsősorban Balogh Jolán kitűnő munkáira gondolok), aminek később jó hasznát vettem, mikor már főiskolai kurzuson igyekeztem diákjaimmal megszerettetni. Régóta tudom, hogy a Kolozsvári Márton és

György testvérek szobrának eredetije Prágában van. Nem tudom viszont ma sem, hogy pontosan mikor és milyen körülmények között került — még a XIV. században — a prágai Hradszin, a királyi vár udvarába. Gyenge vigasz, hogy más sem tudja, a szakirodalom feltételezésekkel bőven szolgál, de tárgyi bizonyítékokkal kevésbé.

Ez az én szubjektív viszonyomat a szoborhoz nem zavarja. Annyira nem, hogy mindig megdobogtatja a szívemet szépségével, kiegyensúlyozottságával, és talán azzal az aurával, a remekmű léggörével, ami körülveszi.

A felirat latin nyelven hirdeti, hogy ezt a Szent Györgyöt ábrázoló művet az Úr 1373-ik évében öntötte ki Kolozsvári Márton és György. A felirat eredetileg a lovas bal karján levő pajzsra volt, ez azonban még a XVIII. században elveszett.

A két testvér, a Szent György-szobrot megelőzve, Nagyváradon is felállított három szobrot. Az ezeken levő felirat szerint „Fili magistri Nicolai pictoris de Colosvar“, tehát „Miklós mester, kolozsvári festő fiai“ voltak.

A nagyváradi szobrokat 1660-ban a törökök pusztították el, az aranyozott bronzból valószínűleg ágyút öntöttek.

Ha szemből kerülünk a szobor elé, egy bizonyos szögből úgy tűnik, hogy a nagyobb tömegek — a lovas és a ló teste és feje — egy nagy A betű formájú háromszögbe vannak komponálva. A háromszög csúcsa a lovas feje, illetve magasra emelt jobb keze, a szárai pedig hosszú, lelógó, csúcsos páncélcipőbe bújtatott két lába. (Zárójelben jegyzem meg, hogy ezeknek a hosszú, hegyes nyúlványoknak a lábfejen — amelyek nemcsak ezen a szobron, hanem a valódi páncélatatokon is megvoltak — semmi gyakorlati hasznuk nem volt, éppen ellenkezőleg. Mégis készítették őket, valószínűleg stíluskényszer folytán.)

Oldalnézetből, ahonnan a szobor a legteljesebb látványt nyújtja, ismét egy háromszögű forma bontakozik ki. Ennek az egyik, képzeletbeli szára a lovas fejétől indul, és a lófejen keresztül haladva a sziklás talaj — illetőleg a talapzat — kimagasodó részében végződik. A háromszög másik oldalát egy tökéletes egyenes alkotja, amely ismét csak a fejtől elindulva végig a bal felső kar és a ló farkának vonalát érinti. Tehát a legkisebb és a legnagyobb felületet kínáló nézetben két háromszöget fedezünk fel, egy keskenyebb magasabbat és egy szélesebb nyitottat. A Kolozsvári testvérek után következő évszázadban az olasz reneszánsz művészeinek, elsősorban Leonardo da Vincinek egyik legkedveltebb kompozíciós skémája lesz majd a háromszög.

A szobor részleteiben is nagyon sokat nyújt, és sok érdekeset. A fiatal arc fölött különös, felfelé futó szemöldökök és homlokráncok vannak. (Mint a magyar-fenesi freskón, mely valószínűleg apjuk, Miklós mester munkája.) A fej körül pántra csavart tömött haj a hátán két farkocsban fut le. A talapzaton, az olasz trecento-freskókon látható sziklákhöz hasonló talajon, apró állatok, gyíkok, kigyók és részben stilizált szőlő- és más levelek elszórtan kiterítve, laposan megmintázva. (Ilyen típusú laposdombormű gyakori Erdélyben a megelőző, de a következő időkben is.)

Egybenézve a rendkívül sokrétű kompozíciót, érezzük, mennyire a háromdimenziós térbe van építve. Van benne valami különös egybeötvözése a mozgásnak és a nyugalomnak. Ló és lovas mintha — az óramutatóval ellentétes irányú — körmozgást végezne.

Élénk mozgásban levő, szinte ágaskodó ló; karjait ellentétes irányba nyújtó, kissé meghajlott, saját testtengelye körül elforduló, harcoló lovas: olyan művészi, alkotási problémák ezek, amelyeket a megelőző korok szabadon álló korszobrok kiképzésekor nem érintettek.

A Kolozsvári testvérek művének óriási fejlődéstörténeti jelentősége van. Ezel a szoborral megalkották a térbe komponált bronz lovas szobrot. Először az európai művészet történetében, illetőleg először az ókori lovas szobrok után; tizenkét évszázaddal az utolsó ismert, illetőleg fennmaradt ókori lovas szobor, Marcus Aurelius szobra után. Ez a szobor most a római Capitolium téren van, és fennmaradását annak köszönheti, hogy Nagy Konstantin császár (Szent Konstantin) szobrának nézték az egész középkoron át. A Kolozsvári testvérek ezt a korszakalkotó munkájukat szinte egy évszázaddal, pontosabban nyolcvan évvel Donatello páduai lovas szobra előtt készítették.

A Szent György-szobor könnyed, elegáns gesztussal ábrázol egy lovas, gyönyörű mozgásban levő paripa hátán. Ez teljesen váratlan, hogy ne mondjam, meglepő és korszakalkotó újítás volt az előző évtizedekben vagy a megelőző évszázadban készült lovas szobrokhoz képest. Az utóbbiak mereven álló alakok, az építészettel szorosan összefüggnek, vagy valamilyen építészeti alkotással vannak kapcsolatban. Ilyenek például a bambergi lovas, a regensburgi Szent Márton (szintén lovas szobor) vagy a veronai Scaliger-siremlékek. Természetesen a Kolozsvári test-

vérek az új feladathoz új anyagot is használtak, amennyiben a bronz új anyagnak tekinthető. Mindenesetre a bronzba öntött lovas szobor új dolog volt a XIV. században.

Sok kutató különböző európai országok művészetének hatását, befolyását kereste a Kolozsvári testvérek alkotásában. A középkortól a múlt századig a mesterlegények számára, tehát a festők és szobrászok számára is kötelező volt a többéves vándorút, az úgynevezett valcolás: a fiatal mesterlegények, a kezdő művészek városról városra, műhelyről műhelyre mentek, idegen országokba is, hogy ismeretlen mesterfogásokat, új dolgokat tanuljanak, világot lássanak. Így ment Dürer Nürnbergből Velencébe és Bolognába, így gyalogolt Bruegel Hollandiától egészen le Nápolyig, és így jutott még Brâncuși is Bukaresttől gyalog Párizsig.

A Kolozsvári testvérek, Márton és György szintén eljuthattak Firenzéig és Sienáig vagy akár Dél-Franciaországig. A lényeg az, hogy bölcsőjük nem az Arno vagy a Szajna partján, hanem a Szamos partján ringott.

Nem lehet eleget nézni, nem lehet elégszer nézni, más-más világításban és más-más hangulatban. Háttérben az ódon, félezer éves templom, a szobor pedig még régibb egy évszázaddal. (Van min elgondolkozni. Mögötte a templom, amelyben a remek orgonán időnként neves hazai és külföldi művészek koncerteznek. Hallatszik, kihallatszik az orgonaszó, benn és kívül zeng, megtölti az utcát, a régi utcát, ahol van egy egyetem, három iskola, egy levéltár, egy akadémiai könyvtár, egy hatalmas koncertterem, még egy hármasszoborcsoport, gótikus, reneszánsz, barokk és klasszicista műemlékek, kapuzatok csúcsíves, köríves és szeszélyesen megtört formákkal és egy modern hasábtorny.)

Hatszázhat év a szobor születése óta. Az utca mintha a város lakóinak lelkét őrizné.

Nézzük a szobrot, a sárkány szinte készségesen nyújtja fejét, hogy száján keresztül a torkába döfhesse a lándzsát. Az apródszerű lovas komoly, elmerült arccal, de elegáns mozdulattal végzi sorsszabta kötelességét: megküzd a gonosz hatalmak reptíliájával, nyugodtan és méltósággal, embermódra, bízva az igazságban és önmagában.

Fotók a múzeumba(n)

Tulajdonképpen azóta foglalkoztat a fotóművészet helye, elismertetése művészeti életünkben, hogy Poznańban becsöppentem egy nyári tárlatra, amelyen a város (s a környék?) képzőművészei mutatták be új műveiket. A lengyel grafika és festészet színvonalát ismerve, senki sem gondolhat arra, hogy amolyan pótlék szerepét töltötte be azon a bizonyos kiállításon a fotó; kitűnő rajzok, metszetek, olajképek mellett — szobrok és textilbe fogalmazott művészi alkotások társaságában — egyenrangú kifejezőmódként voltak jelen a fényképek, s nem volt ebben semmi disszonáns, semmi engedmény. Nálunk ma még elképzelhetetlen, hogy a fotóművész helyet követeljen magának az ősi vagy tavaszi megyei tárlaton, hiszen „a képzőművészek is alig férnek el a nagyobb kiállítóterekben”. Talán még azon is megbotránkoztak egyes széplelkek, hogy a múzeumba bebocsáttattak nemrég a fotósok: „Élet, kép, művészet” címmel szerveztek országos tárlatot a kolozsvári Bánffy-palotában.

A fotóművészek szövetségének erdélyi fiókja (személy szerint mindenekelőtt Szabó Tamás) és a Művészeti Múzeum közös akciója mint kezdet érdemelt figyelmet (mint megvalósítás, sajnos, kevésbé). Az időszaki kiállítás alatt a múzeumi falakra felkerült fotók elsősorban a dokumentációs lehetőségre, sőt szükségletre hívták fel a figyelmet, festők, szobrászok arcának, munkájának, műtermének a megőrkítésében; a múzeum fototékáját éppoly magától értetődően kell ma már gyarapítani, mint ahogy az eredeti művek legjobbjai (vajha valóban azok?) bevonulnak a nemzeti és egyetemes művészeti kincseket őrző gyűjteményekbe.

Ez azonban csak az első lépés, a fotóművészet ennél többet is érdemel: tárgy-tól-témától függetlenül a kiemelkedő művészfotók folyamatos számon tartását, gyűjtését — bemutatását a közönségnek. Nyerjen polgárjogot a fotó — az igazán jó

fotó! — múzeumainkban. Különbösen is egyre nehezebb élesen elhatárolni a grafikát s a modern fotoművészetet, sőt a festészet egyes új irányzatait és a színesfényképet. Műfajok és technikák keveredése egyetemes esztétikai jelenség a XX. században. Sopánkodhatunk miatta, tenni ellene azonban nemigen lehet. Szélmalomharc helyett próbáljuk inkább ellenőrizni és minőség szerint begyűjteni az új termést. Amihez természetesen az is szükségeltetik, hogy a kiállítások szervezői s a zsűrik tudomást vegyenek a szemlélet- és ízlésváltozásról, s ne kívülről, tegnapi- tegnapelőtti esztétikai igények felől akarják megítélni a mai műalkotásokat.

Úgy tűnik, a kiállításra szánt fényképek elbírálása a mindenkori (évszázados) zsűriellenességnek új tápot ad. Nem mintha a giccs — régebbi, „klasszikus“ meg újabb változataiban — nem lopózkodna be a kiállítótermekbe, ezt azonban inkább az amatőröknél tapasztalhatjuk. A fotók kiválasztásakor mintha a giccsnek, giccsgyanúnak volna hivatalos menlevele. Pedig a szakmát jól megtanult fényképeszeink közül is nem egy vált már valóban fotoművésszé, s az „amatőrök“ talán nagyobbik része ugyancsak jobb úton halad, mint a festegetők, szobrászkodók kiállító hada. A táguló tárlatlehetőségeket éppen ezért kell művészi tartalommal megtölteni.

Tartalékaink jóval nagyobbak, mint sejtjük. Csak éppen megfedkezünk olykor „a vidékiekről“. (Számon tartjuk-e például érdeme szerint a sepsiszentgyörgyi Bartha Árpádot?) Bürokratikus szempontok érvényesítésével kedvét és szárnyát szegjük olyan eredeti színházi fotósoknak, mint Weiss István. Egy fontos, de (technikai, nyomdai okokból is) nem a legjobban sikerült kiadói kísérlet, fotó és vers tárításából született könyv után már kevésbé figyelünk Kabán Józsefre, noha egyik legutóbbi jelentkezésekor, amikor Incze Ferenc szürrealisztikus festői világát fordította le a fotó formanyelvére, világszínvonalú munkákat is állított ki. S a nemrég vele együtt bemutatkozott Rohonyi Iván festőműtermekben készített festői színes diával olyan kellemes meglepetést szerzett, olyan sikert aratott (sajnos, viszonylag kis számú közönség előtt), amilyenre korábban a csíkszeredai fiatal Szabó Béla, a kolozsvári főiskola végzős grafikusnövendéke érdemesült, ugyancsak színes diafilmjeivel — egy egészen más, „formabontó“, primer anyagiságával művészi világ felfedezőjeként.

Nem folytatom a felsorolást, személyes fotóélményeim felelevenítését. Hátha ennyi is elég a múzeumi illetékesek — és a tárlatlátogatók érdeklődésének felkelésére.

„Domokosi dolgozatok”

Labancz Frida Máramarosi riportja
láttán támadt gondolatok

Ha a kultúrát befogadó és önmagát művelő embernek szükségképpen el kell jutnia annak tisztázásához: milyen a viszonya a szűkebb közösséghez, amelyben dolgozik, s amelyre ő is cselekvően visszahat, akkor a mai pedagógusnak az akarat hatványozott fokán kell ezt megtennie. Hiszen ma ő az a közösségi ember, aki törekvéseiben alakítható társra találva egyben önmaga teljességéig jut el.

Mindez leszűrhető a televízió magyar adásában bemutatott, Domokoson végzett pedagógiai munkából. Mert a figyelemreméltó energián, a józan és célszerűen egyszerű szervezőkészségen kívül minden benne az az alapállás, amely oly szükséges az effajta értelmiségi munkában, és amely egyedül alkalmas arra, hogy belőle népművelő munka váljék. Aminek azonban megvannak a föltételei.

Az az értelmiségi ugyanis, aki tudásában a „nép“ számára elérhetetlen kiváltságot lát, alkalmatlan a népművelésre. Aki elbátortalanodik, látván, mennyire más, ami iránt a nép ma még lelkesedik, mint amiért ő hevül, ugyancsak alkalmatlan a népművelésre. De aki semmit sem hajlandó tanulni a néptől, szintén alkalmatlan. Mennyi kőzhely! De nem tettem mást, mint ízelgettem, ami e szóban rejlik: népművelő. Nehéz szó. Az emberiségnek, s tegyük hozzá, a szocializmusnak sorsdöntő szava.

A közművelődésben mindinkább a tudatformálás egyik legfontosabb területét látjuk. A közműveltség szintje nemritkán népek és korszakok sorsát döntötte el. Műveltség nélkül kiszolgáltatott az ember, és ami ennél is veszélyesebb: alatta marad önmön lehetőségeinek. Az emberi kultúra nem fényűzés és nem szórakozás. A kultúra emberré válásunk, öntudatosulásunk iskolája, s akik ezt az iskolát elmulasztják, vagy akiket megfosztanak tőle, kívülrekednek az emberi élet egyik nagy lehetőségén.

A domokosi példán fölbuzdulva állítom, ha pedagógiai tevékenységünk e mindennapi feladatokat és lehetőségeket ilyen kézzelfoghatóan világítja meg, ha társadalmi méretekben biztosítja a műveltség erkölcsi súlyát, az eddiginél jóval nagyobb hatást tud elérni. És így bizonyítja, hogy a műveltség nem más, mint az a képességünk, hogy tapasztalatainkat, ismereteinket szemléleti egységbe tudjuk foglalni, hogy történelmi-társadalmi összefüggésekben értékelhessük, tehát hogy a dolgokat ne csak pillanatnyi állapotukban ítéljük meg. Másrészt az alkotó műveltség jele, ha tudásunkat képesek vagyunk közösségekben alkalmazni, mindennek-előtt a fejlődést gátló problémák megoldására. Ennek következtében a műveltség ember magatartása szükségszerűen társadalmi-történelmi felelősséggel élő, a fejlődésre törekvő, másokkal együtt kötelezettséget is vállaló magatartást jelent. Aszerint, hogy kinek milyen tevékenységi köre és felelőssége van.

A „domokosi modell” annál inkább foglalkoztat, minthogy egyre több olyan embert látok szűkebb és tágabb környezetben, akik léha, üres, értékszempontról a legjobb esetben is semleges szórakozásra adják a fejüket. Holott értelmiségiek, népművelők lehetnének. De mi gátolja meg őket ebben? — kérdelem, s kutatom a közművelődést akadályozó tudati tényezőket; legszívesebben rákérdeznék a mérnökre, orvosra, tanárra, agronómusra, gyógyszerészre, művészre, de a képzetesebb szakmunkásokra is, hogy szűkebb hivatásukon kívül mit tesznek a közművelődésért?

Hanem a kérdések, követelések előtt illene tisztázni egyet-mást. Mindennek-előtt a közművelődés társadalmi helyzetét, szerepét. De tegyük hozzá: a rangját is. És ne kerteljünk, ismerjük el, hogy ez utóbbi nem valami magas. Minthogy közművelődésen nagyon sokan azt értik, hogy félművelt embereket, feltűnési viselkedéstől fűtött kamazslányokat, elvetélt poétákat tanítsunk írni, festeni, táncolni, szavalni, s „művészetüket” ráerősztokoljuk a közönségre. Hogy túljuthassunk ezen a leegyszerűsített szemléleten, úgy vélem, a kérdések egész komplexumát kell egységben látnunk. Mindennek-előtt a kultúrát alkotó és befogadó emberek személyiségének a mind teljesebb értékű fejlesztését, ami egyaránt jelenti a kulturális értékek megismerését, megismertetését, de ugyanakkor a munkához, az emberekhez (és önmagunkhoz) fűződő viszonyunk tudatosabb alakítását, az emberi kapcsolatok kultúrájának igényesebb, erkölcsibb töltetű színtemelését, magasabb fokú életforma kialakítását. Eszerint pedig nemcsak az a fontos, hogy a székely táncos vagy a bihari színjátékos milyen színvonalon adja elő művészetét, hanem az is, hogy tudása, műveltsége és művészszerető beállítottsága mennyire válik bensővé élete minden ágában a termeléstől a családjához való viszonyáig, a táplálkozás-módjától a közösségi kapcsolataiig. Általában az a fő kérdés, hogy a népnevelő munka nyomán a kisebb-nagyobb közösségek mozdulnak-e afelé, hogy értékesebben, értelmesebben éljenek?

Hanem a kérdés efféle megközelítése nem hanyagolja el a teljesítmény, a művészi szint, a tartalmas előadás kérdését. Ezzel nagyjából úgy vagyunk, mint a sporttal. Mi a fontosabb, az-e, hogy az egész nép tornásson, részt vegyen a testnevelésben, avagy az, hogy élsportolók kimagasló teljesítményeket érjenek el, s dicsőséget szerezzenek az országnak? Az évtizedeken át folytatott (s ma is lapangó) vita alapján véve eldől, nem vagy—vagy, hanem is—is alapon. Így vagyunk a közművelődéssel is. A tömegek általános művelődése, műveltebb életformája, kulturált emberi kapcsolatainak kialakítása éppolyan fontos, mint például az, hogy a műkedvelés terén mit mutatnak föl. És hadt tegyem hozzá, hogy a színvonal sok helyütt és sok esetben nem „műkedvelői”, gondoljunk csak a szász-csávási kórus, a jobbágytelki, a mérai, a györgyfalvi táncsoport teljesítményére, a körösfői varrottas vagy a korondi népi kerámia szépségére.

Ami pedig a közönséget illeti: a kocsárdi kórusral részt vettem jó néhány dalostalálkozón Aranyosgerbegtől a Nyárádmentéig, s mondhatom, mindenütt igen-igen népes volt a hallgatóság, de ezt láttam a kolozsvári magyar színházban a méraiak, körösfőiek, györgyfalviak, bikaliak előadásain is. Szó sincs hát arról, hogy a műkedvelők ráerősztokolják magukat egy méltatlan módszerekkel verbuvált közönségre. Emlékeztetnék azonban arra is, ami kiderült Bodor Pál tévé-főszerkesztőhöz érkezett levelekből is: sokan kérik, hogy gyakrabban halljanak népdalt.

De térjünk vissza Domokosra, pontosabban az ottani közművelődés motorjaira, az értelmiségiekre. Láttukra ismét csak fölvetődött bennem a kérdés: valódi

értelmiséginek, diplomás tanult embernek érzi és tudja-e magát az a tanító, orvos vagy mérnök, aki szűk szakmai dolgain kívül mit sem tesz a fölvilágosítás, szellemi irányítás, szakmai oktatás területén? Aki — hogy így mondjam — csak előírásos munkája kapcsán él a közösségben, de másként, önként, művelt emberfóként — nem? Tudom, hogy vannak nagyon elfoglalt értelmiségiek, egy nagyüzem igazgatója, a gépállomás főmérnöke, valamely tröszt főkönyvelője örvend, ha legalább a családjával tud kevéskét foglalkozni, s ha nyugodtan aludhat. De nem is róluik van szó, hanem az értelmiségnek arról az egyre növekvő tömegéről, amelyek mind számosabb lesz városon és falun, vállalaton belül és mtsz-en kívül, s hatása is ennek arányában növekszik. Ennek arányában? Épp ez a kérdés... Én hiszem és vallom, személyes tapasztalatból pedig tudom, hogy az értelmiségi léthez, az intellektüel önkifejtéséhez, személyisége kialakulásához, fejlődése biztosításához, társadalmi hasznosságtudata kialakulásához elengedhetetlenül szükséges a közösségi tevékenység. S nem is akármilyen, hanem a hatékony, jobbitó, haladást biztosító közművelői munka. Az ívás vagy a hobby e tekintetben csak pótszelekvés.

Hadd tegyem azonban hozzá, hogy közművelődésről csakis akkor beszélhetünk, ha eltüntetjük a művelő—művelődő viszonyt, s helyébe az egymás művelését helyezzük. E folyamatban kapnak igazi szerepet a művelt, hivatott emberek, de csak akkor, ha képesek és hajlandók egyenrangúként kapcsolódni akár a ma még iskolák padjaiban ülő, holnap törekvő „tömegekhez“, s tudnak tanulni, tapasztalatot átvenni a pásztertől és a kubikostól, képesek meglátni a szalmafonásban vagy a patkókovácsolásban is azt, ami szép, századok óta halmozott, alakított érték, tudás.

A domokosi „modell“ ilyen irányba mutat, erre int, efféle továbbgondolásra készlet. Jó volna, ha sokakat cselekvésre is készletne.

Kánya Sándor

Kell a törődés

Gondolataink, érzelmeink pontos, árnyalatokig elmenő tükrözésére alkalmas, a mindenkori beszédhelyzetnek megfelelő — így minősíthetnénk ma az eszményi nyelvet. Kora válogatja, mikor milyen volt az eszmény. Volt idő, amikor a nyelvtisztogatás ürügyén minden idegen szó vagy tükörszónak vélt kifejezés ellen hadat indítottak. Sok, jobb sorsra érdemes kifejezésünk mint germanizmus halálra ítéltett, holott egyetlen bűnükül azt lehetett felróni, hogy a németben is megvoltak. Ezek az irtóhadjáratot viselő, túlbuzgó puristák többet ártottak a nyelvnek, mint maguk az idegen szavak. Rájuk gondolhatott a kiváló nyelvtudós, Pais Dezső, amikor egy ízben kijelentette: a nyelvet a „nyelvvédőktől“ is meg kell védeni.

A nyelvművelés hosszú időn át egyet jelentett a hibák nyesegetésével, a tisztogatással, tilalomfák állításával, a „mi nem szabad“, mi „helytelen“ örökös hangoztatásával — a hibáztatástól az elátkozásig. Az idősebb és a javakorabeli nemzedék sok-sok nyelvi — főleg beszédbeli — gátlása e rengeteg tiltásra vezethető vissza. A korszerű nyelvművelés nyelvvédelen már nem elsősorban a tiltást érti, hanem a helyes és a szép megmutatására, az erre való ösztönzésre törekszik. *Hogyan szépen és jól magyarul?* — e körül folynak az eszmecserek. A hibák tudatosítása mellől nem marad el a helyes, a követendő példa sem.

Az utóbbi időben sok szó esett az idegen szavakról, pontosabban: a *fölösleges* idegen szavakról, a jó magyar szavakat kitűrókről, a könnyűszerrel elkerülhetőkről. Egyremegy, hogy gondolkodási tunyaság vagy sznobság áll mögöttük. Az ellenük való jogos tiltakozás, mi több, hadakozás azonban ne feledtesse el velünk, hogy a nyelvromlás *nemcsak* az idegen szavak felől fenyegethet. Nagy nyelvművészünk, a poeta doctus Babits máig ható érvénnyel állapította meg a *Nyugat* hasábjain: „Kosztolányi néhány év óta tiszteletreméltó küzdelmet folytat nyelvünk tisztaságáért. Hasonló harcot kellene indítani a magyar irodalmi nyelv szépségéért is. Nem az idegen szavak csúfítják el legjobban a nyelvet, hanem a csúnyán használt magyar szavak, a kuszált mondatok, logikai hibák, grammatikai hanyagságok és a rettenetes képzavarok...”

Mai nyelvhasználatunk legjellemzőbb jegye — sorrendben közvetlenül az idegenszerűségek után — az elszemélytelenedett stílus. Lépten-nyomon tanúi lehetünk az egyszerűt nagy ívben elkerülő, körülményeskedő, mondjuk ki bátran: bürokratikus nyelvhasználatnak, az elkoptatott nyelvi kliséknek. Sajnos, nem ritkaságszámba menő, nem is csupán elrettentésül szolgáló példa, még kevésbé kitalált szemléltetőanyag a következő mondat: „Az e tekintetben foganatosított újabb intézkedések pártunk és államunk agrárpolitikájának szükségszerű lépésként megvalósított szerves részét képezik, s mezőgazdaságunk adott fejlődési szakaszából fakadó feladatok megvalósítását célozzák.“ Az egyszerűtől való húzódozás (esetleg rossz fordítás?) búvik meg e kifejezések mögött: „A hatalom a dolgozó nép általi gyakorlása feltételei között“; „Jelenlegi nemzetgazdasági fejlettségi fok“ (a nyakatekertésen kívül három szóvégi i); „Könnyebb és korszerűbb gépkocsit fognak gyártásba venni.“ E terpeszkedő, fölöslegesen bonyolított kifejezések ellenlábai a túlzott tömörítésben szenvedő mondat szerkezetek. Íme egy a sok közül: „Az eset a bentlakásokban élő fiatalokkal foglalkozó pedagógusok munkájában fellelhető hiányosságokra is figyelmeztet“ (zavaró a két -ban is). Igen gyakori hiba a fülsértő és ugyanakkor a megértést is nehezítő „rimelő“ ragok ugyanabban a mondatban: „Kellene lennie a színházpolitikának egy olyan vonulatának“; „A magyar értelmiségiek találkozásaira figyelő írókra.“

A szótévesztés sem ritka jelenség — beszédben-írásban egyaránt. „A faji megkülönböztetés ellen szálltak sikra“, olvastam az egyik újságban, holott — tudtommal — sikraszállni csak valamiért, valami vagy valaki *mellett* lehet, ahogy lándzsát törni is valaki *mellett* szoktunk, és nem felett (itt a „pálcát tör valaki felett“ és a „lándzsát tör valaki mellett“ szólások keveredéséről van szó). A kitartó, bátor ember *állja*, és nem tartja a sarat. Itt a 'tartja magát', 'van tartása' jelentés beszüremkedésével van dolgunk. Aztán itt van a — szóban és írásban egyaránt használatos — körülményeskedő „liceumista“ kifejezés. A középiskola, bárhogy nevezzük, középiskola marad, tanulója pedig *középiskolás*.

És következzenek — én így nevezném — az álmagyar szavak. Rossz fordítás, satnya nyelvtudás, jobban mondva nyelvérzék „együttműködése“ nyomán jött létre például a toaletszer (*piperecikk*), az üzletek órarendje (*nyitvatartási ideje*), az áthúzott (*átlós*) 5-ös busz, a vitrin (*kirakat, hűtőpult*), a kirakatdíszítő (*kirakatrendező*), a vizsgát ad (*vizsgázik*), a telefont ad (*telefonál*), a formálja a számat (*tárcsázik*) kifejezés. Íme a bizonyosság: már legközelebbi szavainkat is *fordítjuk*, mintha a saját kifejezéseinket elfelejtettük volna. Hát, ha nem kapunk észbe idejében... Legnagyobb ellenségünk a közöny, a kényelmesség, a nemtörődöm magatartás. Pedig nem kicsi a tét. Legsajátosabb jegyünk: anyanyelvünk forog kockán. Romlásáért avagy épségéért elsősorban magunkat tehetjük felelőssé. Órizzuk hát szavaink, mondataink épségét, e nagy, felbecsülhetetlen kincsünket, ha azt akarjuk, hogy gondolataink, érzéseink is épségben maradjanak. „Ép testben ép lélek.“

szabó Ilona

Simon Sándor rajza